

А.Т. Сулейменова¹

¹ ҚР Президенті Архиві Архив қорын қалыптастыру
қызметінің аға сарапшысы, Алматы, Қазақстан
(E-mail: S.Alisha_1975@mail.ru)

Әскери Ант қабылдау рәсімі

ҚР Қарулы Күштері қызметшілерінің Әскери антының пайда болу тарихы баяндалады. Әскери ант дегеніміз – әрбір азамат мемлекеттің қарулы күштеріндегі әскери қызметке қабылданған (шақырылған) кезіндегі салтанатты ант беру рәсімі. Қарулы Күштерінің құрылуы мен жасақталуы және әскери анттың қабылдануына ықпал еткен армия генералы С.Қ. Нұрмағамбетовтың өмірбаяндық естеліктеріне тоқталады. ҚР Президентінің Архивінде сақталған Сағадат Қожахметұлы Нұрмағамбетовтың анықтамалар, нормативтік құқықтық актілерге жасалған сараптамалар, хаттарына, мұрағаттық құжаттарына талдаулар жүргізілген. Мақалада әскери ант қабылдау тәртібі туралы ережесіне тоқталады. Автор әскери анттың тәуелсіздікке қол жеткізген егемен ел үшін маңыздылығын айқындайды.

Кілт сөздер: Қарулы күш, әскери ант, әскери борыш, архив, құжат, талдау.

Кіріспе

Қазақстан Республикасының тұңғыш Қорғаныс министрі, Кеңес Одағының Батыры, Халық Қаһарманы Сағадат Қожахметұлы Нұрмағамбетовтың жеке өмірі мен қоғамдық-саяси қызметіне қатысты бұқаралық ақпарат құралдарына жарияланған мақалалар, оның өзімен жасалған сұхбаттармен қатар мемуарлық кітаптар жарияланғаны баршамызға аян [1].

Бар ғұмырын әскери қызметке арнаған маман офицердің өзі туралы мемуарлық еңбектері оның өмірбаяндық мәліметтерін ортаға салады. Ал мемлекеттік басқару органдарының ресми құжаттарындағы жеке тұлғаның қызметін қалай көрсетуге болады? Ресми деректер мен күнделікті тұрмыстық, қызметтік мәліметтер келтірілетін мемуарлық естеліктер бір-бірімен қабыса ма, бірін-бірі толықтыра ма?

Осы сұрақтардың жауабын белгілі мемлекет және қоғам қайраткері, білікті әскери маман Сағадат Қожахметұлы Нұрмағамбетовтың өмірі мен қызметіне қатысты дереккөздерді талдау арқылы көз жеткізе аламыз.

Зерттеу әдістері

Президент Архивінде сақталған С.Нұрмағамбетовтың ел мүддесі үшін жазылған хаттары мен өтініштеріне және бұйрықтар мен нормативті

құжаттарына талдау жасалынады. Мақаланы жазу барысында тарихилық пен объективтілік, нақтылық және логикалық талдау сияқты сияқты арнайы зерттеу әдістері қолданылады. Объективтілік қағидасы бойынша тарихи құбылыстар мен үдерістердің барлық күрделілігі мен қайшылықтарын қамтып жан-жақты зерттеуге мүмкіндік береді.

Негізгі бөлім

ҚР Президенті мен ҚР Үкіметінің нормативтік-құқықтық актілерінің дайындалуы барысында жасалған құжаттар (анықтамалар, нормативтік құқықтық актілерге жасалған сараптамалар, хаттамалар, бұйрықтар және т. б.) қарулы күштердің ұйымдастырылуына жасалған басшылықтың барысын айғақтап береді. С.Қ. Нұрмағамбетовтың мемлекеттік билік басшылығының, халықаралық ұйымдардың атына жолдаған хаттары мен заңнамалық актілерді дайындау барысындағы жасаған сараптамалық еңбектері ҚР Президентінің Архивінде сақталған. Ал бұл құжаттар өз кезегінде нормативтік-құқықтық актілердің дайындалуындағы пікір таластарды зерделей отырып, Қарулы күштердің құрылу тарихына жаңаша көзқарастар қалыптастырады.

Қазақстанның дербес Қарулы Күштерінің құрылуы уақыт талабынан туындаған болатын. 1991 жылы 25 қазанда Қазақстан Президенті жаңа үлгідегі армия құру үшін әскери құрылыстың заңнамалық негізін, тұжырымдамасы мен тетігін жасау мақсатында Мемлекеттік қорғаныс комитетін құру туралы Жарлыққа қол қойды. Аталған мемлекеттік билік органының басшылығына С.Қ. Нұрмағамбетов тағайындалды [2].

Тарихтан белгілі, Қазақстан тарапынан ұсынылып, ТМД елдерінің біріккен армиясын құру идеясының ғұмыры ұзаққа созылған жоқ. Бұрынғы ТМД елдерінің басым бөлігі құрамына енуі тиіс болған біріккен армия құрылымы өз қызметін тоқтатты.

Қазақстан Республикасы Президентінің 1992 жылғы 7 мамырдағы «Қазақ КСР-інің Мемлекеттік қорғаныс істері комитетін Қазақстан Республикасының Қорғаныс министрлігі етіп қайта құру туралы» № 738 Жарлығы жарияланды [3].

Қазақстан Республикасы Президентінің «Қазақстан Республикасының Қарулы күштерін құру туралы» 1992 жылғы 7 мамырдағы №745 Жарлығы да Тәуелсіз ел әскерінің құрылуына қатысты құқықтық-нормативтік құжат болып табылады [4]. Посткеңестік мемлекеттердің барлығында Қарулы Күштері құрылған соң, әскери қызметшілерге Әскери ант қабылдау міндеттелді. Бұл мәселені Қазақстан басшылары ақылдаса келе, әскери қызметті атқарып жүргендер үшін қайтадан әскери ант берудің қажеті жоқ деген шешім қабылдады. Қазақстан Республикасының Қарулы Күштерінің қатарына жаңадан қабылданғандар ғана Әскери анттың жаңа нұсқасы бойынша қызметке кірісетін болды. Аталған мәселенің шешілуі жолында С.Қ. Нұрмағамбетов ел басшылығының атына бірнеше рет хат жазды. 1992 жылдың бастапқы кезеңінде жазылған хатында: «Соңғы күндері түрлі

себептерден, оның ішінде жан-жақты ойластырылған заңнамалық актілерді дайындау мен қабылдануын күтпестен асығыс қабылданған бірнеше шешімдердің салдарынан Әскери антты қабылдау мәселесіне маңызды тосқауылдар туындатып отыр» - деп атап көрсетіп, өзінің пікірін білдіреді. Әскери қызмет халық алдындағы уәде болып табылатын Әскери ант беруден басталатындығы белгілі. Ол Маршал немесе сарбаз болсын әскери адам ретінде Анттың талаптарын орындауды қасиетті борыш деп санауы тиіс. Сарбаз антқа адалдығын өмірінің соңына дейін сақтауы тиіс.

С.Қ. Нұрмағамбетовтың елбасына жазған өтінішінде: «Қазіргі таңда Қарулы Күштерде қызмет атқарып жүрген генералдар, офицерлер және солдаттар бір рет әскери ант қабылдады. Бірақ Кеңестер Одағы жоқ болғандықтан, алғашында ешкімге де қызмет атқармаймыз деген мәселенің алдында тұрмыз. Менің ойымша бұл қате түсінік, қате пікір. Әскери анттың мәтінінде «Мен әскери істі қастерлеп зерделеуге, әскери және халық мүлкін жан-жақты сақтауға және соңғы демім біткенше өз халқыма адал болуға ант беремін ...» деген сөздер бар. Қазіргі таңда осы сөздер өзектілігін жоғалтты ма? Жоқ деп ойлаймын. Халыққа қызмет ету – Әскери анттың негізгі маңызы» дей отырып, бірнеше ұсыныстар жасайды. Олардың қатарында ресейлік, украиндық немесе басқа да бір елдің бүкіл жеке құрамы «жаңа» ант қабылдаудан бас тартуы қажет; жаңа толықтыру арқылы келген шақырылушы контингент ТМД елдерінің Біріккен Қарулы Күштерінің қатарына алынатын болса, осы елдердің басшыларының арнаулы келісімімен мақұлданған әскери ант мәтіні бойынша қабылдануы мүмкін; ТМД елдерінің қатарына енген республикада өз Қарулы Күші құрылған жағдайда, сол елдің өзінің заң шығарушы органы дайындап, бекіткен антты қабылдау керектігі туындайды. Төртінші ұсынысында Іс жүзіндегі Қарулы Күштердің жеке құрамын жедел түрде өңірлік әскери ант қабылдатқызу асығыс, қате және үстірт, сонымен қатар біріккен Қарулы Күштердің құлауына әкеп соқтыратын шешім болып табылады» деп көрсетті. Әскери мәселелерге қатысты күрмеулі сұрақтар жеткілікті, сондықтан оларды абайлап, мұқият және асығыстыққа салынбай шешу қажет деген ұсыныс жасайды.

Әскери ант дегеніміз – әрбір азамат мемлекеттің қарулы күштеріндегі әскери қызметке қабылданған (шақырылған) кезіндегі салтанатты ант беру рәсімі. Дербес, егеменді ел құрған жаңа мемлекет ретінде Қазақстан әскерінің анты қандай үлгіде болуы қажет деген тақырыпта түрлі ұсыныстар болды. Мысалы, бұған дейінгі КСРО әскери анты (1947– 1991) 50 жылға жуық кеңестік әскери қызметшілердің алғашқы ресми уәдесі болып табылды.

«Мен, Кеңестік Социалистік Республикалар Одағының азаматы, Қарулы Күштер қатарына қосыла отырып, салтанатты түрде адал, батыл, тәртіпті, қырағы жауынгер болуға ант беремін, әскери және мемлекеттік құпияларды қатаң сақтаймын және сөзсіз орындаймын. Барлық әскери ережелер мен командирлер мен бастықтардың бұйрықтарын орындаймын», – деп жазылды КСРО әскери антында[5].

ҚР Қорғаныс министрі С.Қ. Нұрмағамбетов ҚР Президентінің атына жаңа Әскери анттың мәтінін 1992 жылы 17 маусымда хатпен ұсынады. 1992

жылы 22 маусымда ел басшысы Жоғарғы Кеңеспен, басқа да мүдделі органдармен келісу туралы тапсырма береді [6]. Жоғарыда аталған хатында С.Қ. Нұрмағамбетов Әскери анттың Республикалық Ұланның әскери қызметшілеріне, Республикалық Ұланнан басқа әскери қызметшілерге арналған нұсқаларын ұсынды.

Республиканың Жоғарғы Кеңесінің ұсынған ескертулері есепке алына отырып, 1992 жылы 25 тамызда ҚР Президентінің № 870 Жарлығымен бекітілді. Жарлықта: «Қазақстан Республикасының егеменді мемлекетінің Қарулы Күштері құрылуына және әскери қызметшілердің жаңа легінің Отанға адалдыққа ант қабылдауының қажеттілігіне байланысты қаулы етемін:

1. Қазақстан Республикасы Қарулы Күштерінің әскери қызметшілеріне арналған әскери анттың тексті бекітілсін.

2. Қазақстан Республикасының Қарулы Күштері қатарындағы әскери қызметке шақырылған, бұрын әскери ант қабылдамаған азаматтар мен әскери-оқу орындарының курсанттары ант беретін болсын.

3. Әскери ант қабылдау тәртібі туралы ереже бекітілсін.

4. Қазақстан Республикасы аумағында әскери қызмет өткеріп жүрген және бұрын ант қабылдаған әскери қызметшілер, егер қайталап ант қабылдағысы келмесе, әскери ант беруден босатылсын.

5. Стратегиялық Күштердің құрамында әскери қызмет өткеріп жүрген әскери қызметшілер және Қазақстан Республикасының әскери-оқу орындарына түскен басқа мемлекеттердің азаматтары Стратегиялық Күштердің әскери қызметшілеріне арналған әскери ант қабылдайды» деп көрсетілді. Жарлыққа қосымша ретінде Қазақстан Республикасы Қарулы Күштерінің әскери қызметшілеріне, Стратегиялық Күштер әскери қызметшілеріне арналған мәтіндері, Әскери ант қабылдау тәртібі туралы Ереже тіркелген[7].

ҚР Тұңғыш Президенті – Елбасы Н.Ә. Назарбаевтың 1992 жылғы 8 желтоқсандағы Қазақстан Республикасы Қарулы Күштері басшылығының алдында сөйлеген сөзінде: «..Өздеріңізге белгілі, мемлекет құжаты болып табылатын ҚР Конституциясы бірінші оқылымда мақұлданғаннан кейін қоғамдық талқылауға шығарылды. Конституциялық комиссияға 18 мыңнан астам ұсыныстар мен ескертпелер, соның ішінде әскери мәселелер бойынша келіп түсті. Бұл ескертпелердің айтарлықтай бөлігі Конституция жобасын пысықтау және әскери мәселелер бойынша заң жобаларын әзірлеу кезінде ескерілді. Осылайша, біз Қарулы Күштер құрылысының құқықтық негіздерін, әскери қызмет өткеруін, әскери қызметшілердің мәртебесін, оларды әлеуметтік қорғау және зейнетақымен қамтамасыз ету кепілдіктерін заңмен бекітеміз. Ал сіздер, менің түсінуімше, бұл заңдарды асыға күтудесіздер» деп көрсеткен болатын. Тағдыр қалауымен КСРО ыдырап, орнына Тәуелсіз Мемлекеттер Достастығы ұйымдастырылғаннан соң, жаңа геосаяси жағдайларға орай біріккен Қарулы Күштерді сақтап қалу мүмкін болмады, посткеңестік елдердің барлығында дерлік ұлттық армиялар құрыла бастады. Қоғамның барлық сатысында, әсіресе өндірісте экономикалық

дағдарыс күшейді. Кейбір ТМД елдерінде зауыттар мен фабрикалар өз жұмысын тоқтатты. Мемлекеттің әскери саладағы саясатының нақты көрінісін әскери доктрина айқындап беруі тиіс болды. Жас мемлекеттің Әскери Доктринасы қорғаныс және ТМД елдерінің ұжымдық қауіпсіздігі шегінде басқа мемлекеттердің қарулы күштерімен біріге отырып жұмыс жүргізу бағытын ұстанды. Мемлекет басшылығы елдің әскери құрылысы саласы мен қорғаныс қабілеттілігін нығайтуда ең алдымен өз Қарулы Күштерімізді қалыптастыруды басты мақсат етіп қойды. Олардың құрылымын жасақтауда әскери және экономикалық жағынан аумақта орналастырылған қолда бар құрылымдар мен әскери топтардың әскери потенциалын барынша пайдалану қажет.

Қарулы Күштердің құрылысы мемлекет басшысының ойынша жедел қорғаныс тұжырымдамаларының талаптарына есепке ала отырып жүзеге асырылуы тиіс болды. Нақты қауіп туындаған жерде шұғыл пайдалануға дайын тұратындай мықты әскери топтар болуын қарастырады. Олар жоғары маневрлі және әуе-десант, механизацияланған, ракеталық-артиллериялық құрылымдар мен бөлімдерден тұруы тиіс.

Осыған орай Қорғаныс министрлігіне әскердің құрылымы мен олардың іс-әрекет мүмкіндігінің түрлі нұсқаларын мұқият қарастыруы тиіс екендігін баса назар аудартты.

ҚР Президенті Н.Ә. Назарбаевтың 1994 жылғы 23 мамырдағы №1707 Жарлығымен С.Қ. Нұрмағамбетовке «Халық Қаһарманы» атағы берілді.

Халық қаһарманы	
	
Мемлекет	 Қазақстан
Үшін марапатталған	Қазақстан Республикасына сіңірген аса көрнекті қызметі үшін оның бостандығы мен тәуелсіздігі жолындағы азаматтық және жауынгерлік ерліктері үшін о
Негіз	1993 жыл

Сурет 1. Халық қаһарманы жұлдызы

Аталған құжатта: «Ұлы Отан соғысы жылдарындағы ерлігі үшін, еліміздің Қарулы Күштерін жасақтау мен құруға, қорғаныс қабілетін нығайтуға сіңірген еңбегі, жастарға патриоттық тәрбие беруге белсене

қатысқаны үшін Қазақстан Республикасының Қорғаныс министрі, армия генералы Сағадат Қожахметұлы Нұрмағамбетовке «Халық Қаһарманы» атағы беріліп, № 1 Алтын Жұлдыз тапсырылсын» деп көрсетілді.

Ең жоғары мемлекеттік марапаттар қатарына жататын бұл атақ Қазақстан Республикасына сіңірген аса үздік еңбегі, оның бостандығы мен тәуелсіздігі жолындағы жауынгерлік ерліктері үшін беріледі. «Халық қаһарманы» атағына ие болған адамдарға айрықша ерекшелік белгісі – Алтын жұлдыз және «Отан» ордені тапсырылады.

Қорытынды

ҚР Президентінің Архивіне сақтауға алынған ҚР Президентінің қызметі барысында пайда болған әкімшілік-басқарушылық, өкімдік құжаттардағы ресми деректер ҚР Қарулы Күштерінің қызметшілерінің Әскери антына қатысты мәліметтерді көрсетеді. Әскери қызметшінің алғашқы еңбек жолындағы тұңғыш қадамы Әскери ант қабылдаудан басталатындығы белгілі. Армия генералы Сағадат Қожахметұлы Нұрмағамбетов жас жауынгердің алғашқы адымындағы құнды құжаттың қабылдануына қажырлы еңбек сіңірді. Нормативтік-құқықтық сипаттағы құжаттың қабылдануы Қазақстан Қарулы Күштерінің жаңа бағытын, сипатын айқындап берді. Тәуелсіз ел Армиясының алғышарттары жасақталды.

Әдебиеттер тізімі:

1. Нурмағамбетов С.К. «Лицом к огню». – Алма-Ата, «общественно-политической литературы», 1984. – 152 с.
2. Нурмағамбетов С.К. «А в памяти нет тишины». – Алматы: Ана тілі, 1999. – 144 с.
3. Нурмағамбетов С. От огненных лет до суверенной армии. Сборник мемуарных произведений. – Алматы: «Жибек жолы», 2009. – 544 с.
4. Конституция Республики Казахстан [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/> (қаралған күні 2022.02.03.).
Отдел методико-библиографической работы и работы с фондом; [сост. Т. Н. Борисова]. – Лисаковск: [б.и.], 2019. – 17 с.: ил.
5. Қазақстан Республикасы Президентінің Архиві (бұдан әрі ҚР ПА.). 7-қ. 1-т. 173-іс. 24-п.
6. ҚР ПА. 5-Н-қ. 1-т. 15-іс. 104-п.
7. Сонда. 125–127-п.

Сулейменова А.Т.

Ритуал принятия военной присяги

В статье анализируются официальные данные в административно-распорядительных документах, образующихся в ходе деятельности Президента РК, взятых на хранение в Архив Президента РК, касающиеся военной присяги служащих Вооруженных Сил РК. Известно, что первый шаг в трудовой деятельности военно-служащего начинается с принятия Военной присяги. Генерал армии Сағадат Қожахметович Нурмағамбетов кропотливо трудился над принятием ценного документа на первом шаге молодого бойца.

Принятие документа нормативно-правового характера определило-новый курс, характер Вооруженных Сил Казахстана.

Ключевые слова: Вооруженные силы, военная присяга, воинский долг, архив, документ, анализ.

A.T. Suleimenova

The ritual of taking the military oath

The article analyzes the official data in administrative and administrative documents formed during the activities of the President of the Republic of Kazakhstan, deposited in the Archive of the President of the Republic of Kazakhstan, concerning the military oath of employees of the Armed Forces of the Republic of Kazakhstan. It is known that the first step in the work of a serviceman begins with taking the Military oath. Army General Sagadat Kozhakhmetovich Nurmagambetov painstakingly worked on the adoption of a valuable document at the first step of a young fighter. The adoption of a regulatory document determined the new course, the nature of the Armed Forces of Kazakhstan.

Key words: Armed forces, military oath, military duty, archive, document, analysis.

References:

1. Nurmagambetov, S.K.(1984). Lisom k ogniy [Facing the fire]. – Alma-Ata, «Obshectbeno-politisheckoe». – 152 p.
2. Nurmagambetov, S.K. (1999). Ab pamjti net tisinji [and there is no silence in memory]. – Almaty, «Ana tili». – 144 p.
3. Nurmagambetov, S.K. (2009). Ot ognennjk let do suberennoi armii. Sbornik memyarnyk proizbenedii [from the fiery years to the sovereign army]. – Almaty, «Zhbek zholy». – 544 p.
4. Constitusija of the RK [Constitution of the Republic of Kazakhstan]. [Electronic resource]. – Retrieved from: [http: eruditor.io](http://eruditor.io)> file (in Russ).
5. (2019). Otdel metodiko-bibliografisheckoe raboty (compiler:T.N. Borisova) [department of methods of bibliographic work and work with the fund]. – Lisakovck: [b.i.]. – 17 p. ilust.
6. 7-h. v.1. 173. 24-h.
7. Qazaqstan Respublikasj Prezidentnin arhibi [arhive of the President of the Republic of Kazakhstan]. 5- n. v.1. 15- h104-p.

Сүлейменова Әлия Тоймахановна	PhD, ҚР Президенті Архиві Архив қорын қалыптастыру қызметінің аға сарапшысы, тарих ғылымдарының кандидаты, Алматы, Қазақстан
Сулейменова Алия Тоймахановна	PhD, кандидат исторических наук, старший эксперт службы формирования Архивного фонда Архива Президента РК, Алматы, Казахстан
Suleimenova Aliya	PhD, senior expert of the service for the formation of the archive of the president of the president of the Republik of Kazakhstan, Almaty, Kazakhstan,